

MUSIIKKI KOMMUNIKAATION VÄLINEENÄ

Kaisa Luoma

Kandidaatintutkielma

Musiikkikasvatus

Jyväskylän yliopisto

Kevätlukukausi 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Kaisa Luoma	
Työn nimi Musiikki kommunikaation välineenä	
Oppiaine Musiikkikasvatus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2019	Sivumäärä 21
<p>Tiivistelmä</p> <p>Käsittelen kandidaatintutkielmassani musiikkia kommunikaation välineenä. Perehdyn musiikin vaikutuksiin kielen kehittymisessä sekä siihen, miten musiikin avulla voidaan kommunikoida ja tukea kommunikaatiota. Lähestyn aiheita musiikinopettajan näkökulmasta ja keskityn ihmisen kehityksen alkuvaiheessa tapahtuvaan kehitykseen, sekä koulun musiikintunteihin. Otan huomioon kaikenlaiset oppijat, niin tavallisen kehityksen mukaan etenevät kuin myös tukea tarvitsevat oppilaat.</p> <p>Kandidaatintutkielmassani teen kartoittavaa tutkimusta ja olen valinnut mielestäni tärkeitä ja kiinnostavia aiheita käsiteltäväksi. Valitsin kyseisen aiheen oman mielenkiinnon johdosta ja siksi, että koen aiheen olevan ajankohtainen ja hyödyllinen ajatellen tulevaa ammattiani musiikinopettajana. Aihe on tärkeä kaikille musiikinopettajille, ja koen että opettajien olisi hyvä tietää laajasti musiikin vaikutuksista ihmisen kehitykseen. Käsittelen musiikkia kommunikaation mahdollistajana ja tukijana.</p> <p>Olen koonnut tutkielmani kirjallisia lähteitä käyttäen, jotka käsittelevät aihettani hieman eri näkökulmista. Käsittelen sekä kommunikaation haasteita että kommunikaation tukemista lapsilla, joilla ei ole erityisiä haasteita viestimisessä. Yritin valita lähteeni mahdollisimman monipuolisesti ja perustellusti ottaen huomioon erilaisia lähestymistapoja. Yksi lähteistäni on perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, jonka avulla liitän aihettani voimassaolevaan opetussuunnitelmaan ja sen tavoitteisiin.</p> <p>Pohdinnassa tulen siihen tulokseen, että musiikki on erinomainen keino kielen ja puheen kehityksen tukemiseen. Musiikin avulla voidaan myös kommunikoida ilman sanoja ja puhetta. Aineistosta voi päätellä, että musiikilla on monenlaisia hyviä vaikutuksia ihmisen kehittymiseen ja että musiikinopettajalla on hyvin laaja määrä mahdollisuuksia musiikin hyödyntämiseen oppimisen ja kehittymisen edistäjänä. Pohdin myös musiikin ja muiden kouluaineiden yhdistämistä ja esille nouse muun muassa musiikin hyödyntäminen vieraiden kielten opiskelussa.</p>	
Asiasanat – musiikki, musiikkikasvatus, kommunikaatio, kieli	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	4
2	Kommunikaatio.....	6
2.1	Kommunikaatio käsitteenä	6
2.2	Kommunikaation haasteita	6
3	Musiikin keinot kommunikaatioon	9
3.1	Yhteismusisointi	11
3.2	Tunteiden käsittely	12
4	Musiikin merkitys kielen kehittämisessä	14
4.1	Musiikki, rytmi, puhe ja kieli.....	14
4.2	Laulaminen lapsen kielen kehityksen tukena.....	16
4.3	Musiikkiliikunta.....	17
5	Pohdinta.....	19
	Lähteet	21

1 JOHDANTO

Pohdin kandidaatintutkielmassani musiikin mahdollisuuksia kommunikaation tukena ja välineenä. Selvitän, miten musiikki voi vaikuttaa lapsen kehitykseen, erityisesti kielellisiin taitoihin. Minua kiinnostaa, miten musiikin avulla voidaan kommunikoida ilman sanoja ja siksi tarkastelenkin muun muassa yhteismusisointia kommunikaatiotilanteena. Olen valinnut tutkielmani näkökulmaksi tavallisen kehityksen mukaan etenevän lapsen tukemisen sekä tukea tarvitsevan lapsen kommunikaation tehostamisen. Minua kiinnostaa erityispedagoginen näkökulma musiikkiin ja musiikin oppimiseen ja olen sitä mieltä, että musiikki on erinomainen kommunikaation keino kaikille oppilaille. Erityispedagogiikan opiskelu sivuaineena on myös herättänyt kiinnostusta muun muassa kommunikointiin ja sen haasteisiin. Aion joskus valmistua myös erityisopettajaksi ja koen, että musiikin vaikutusten tunteminen on erinomainen työväline myös erityisopettajan työssä.

Kommunikointitaidot ovat erittäin tärkeitä yhteiskunnassa pärjäämisessä ja niiden hallinta ehkäisee syrjäytymistä. Koenkin, että musiikin avulla voi luoda osallisuuden kokemusta sekä ryhmään kuuluvuuden tunnetta ja vähentää syrjäytymisriskiä.

Keskityn tutkielmassani varhaislapsuuden kehitykseen, sekä koulun musiikinopetukseen. Tulevana musiikinopettajana haluan ymmärtää musiikin syvempiä merkityksiä ja hyödyntämismahdollisuuksia sekä musiikin vaikutuksia lasten kehitykseen. Omassa elämässäni musiikilla on ollut hyvin merkittävä asema ja koen että olen musiikin avulla oppinut vuorovaikutustaitoja sekä tunteiden esille tuomista soittaen ja laulaen.

Valitsemaani aihetta on tutkittu jonkin verran aikaisemmin ja myös uusia tutkimuksia tehdään jatkuvasti. Musiikin terveyshyödyistä ja musiikkiterapeuttisesta näkökulmasta löytyi paljon kirjallisuutta. Mielestäni musiikin vaikutusta oppimiseen voisi tutkia vielä laajemmin ja etsiä tapoja, joilla musiikkia voidaan käyttää oppimisen tukena eri oppiaineissa. Musiikin vaikutusta erityisesti kielten oppimiseen voisi tutkia enemmän. Erilaiset oppimisvaikeudet ovat nykyään yleisiä ja ajattelen, että musiikista ja musisoinnista voisi olla hyötyä oppimisen tukena erityisesti niille, joille oppiminen on tavallista haastavampaa ja jotka tarvitsevat erityistä tukea oppimiseen.

Musiikki ja musisointi kuuluu kaikille ihmisille, eikä vain niille, jotka ajattelevat osaavansa laulaa tai ovat harrastaneet jonkin soittimen soittoa. Musiikista on iloa ja hyötyä kaikenlaisille ihmisille - niillekin, jotka eivät sitä aktiivisesti harrasta. Aionkin tutkielmassani tuoda esille musiikin hyödyntämismahdollisuuksia oppimisen tukena kaikenlaisilla oppilailta.

2 KOMMUNIKAATIO

2.1 Kommunikaatio käsitteenä

Kommunikaatio on sanatonta tai sanallista viestintää. Puhumisen lisäksi ihminen voi kommunikoida muun muassa ilmeiden ja eleiden avulla. Kommunikoinnin eli viestinnän avulla voidaan olla monipuolisessa sosiaalisessa kanssakäymisessä, eikä se rajoitu vain välttämättömien tietojen välittämiseen ihmiseltä toiselle. (Ks. myös Kauppila 2005, 19, 20, 25.) Jos kommunikointi sanojen avulla on mahdotonta, voidaan hyödyntää esimerkiksi viittomia tai kuvakortteja apuna viestinnässä. Eri tilanteet vaativat erilaisia viestintäkeinoja ja jokainen ihminen viestii hieman eri tavalla.

Kommunikaatio mahdollistaa ihmisen kasvun ja tietoisuuden muodostumisen omasta itsestään. Sen avulla ihminen voi myös mukautua ja sopeutua ympäristöönsä. Ilman kommunikaatioita ihmiset eivät voi ymmärtää toisiaan (Rayudu 2010, 2). Kommunikointi on siis välttämätön osa ihmisten elämää ja siksi sen kehittymistä onkin tärkeää tukea erilaisin keinoin. Koulu on erinomainen paikka opettaa sosiaalisia taitoja ja viestintää. Erilaiset kouluaineet antavat lukuisia erilaisia mahdollisuuksia toimia osana ryhmää ja harjoitella kommunikointia, sekä ryhmässä toimimista.

Suurimmalla osalla ihmisistä toisille ihmisille viestiminen sujuu kuin itsestään ja luonnollisesti. Joillekin taas esimerkiksi kuuleminen, puhuminen tai viestien ymmärtäminen on haastavampaa kuin toisille. Tällöin kommunikointi on toteutettava soveltaen ja hyödyntäen tilanteeseen sopivia keinoja.

2.2 Kommunikaation haasteita

Kommunikaation vaikeuksia on lukuisia erilaisia ja ne ovat usein hyvin yksilöllisiä. Melanie Cross (2014, 11) toteaa, että lapsen kommunikaation haasteiden taustalla voi olla esimerkiksi, autismi, ADHD tai ympäristötekijät. Kommunikaatiotaitojen puute voi johtua myös liian vähäisistä taitojen harjoittelumahdollisuuksista tai opetuksen puutteesta, kertoo Kauppila (2005, 14).

Papunetin nettisivuilla (2018) on lisää tietoa puhevammaisuudesta sekä kommunikaatiovaikeuksista. Siellä edellä mainitut vaikeudet on jaettu kykyyn olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa ja kykyyn ymmärtää ja tuottaa puhuttua ja kirjoitettua kieltä. Syitä haasteisiin kommunikoida puhumalla voivat olla nettisivujen mukaan esimerkiksi kehitysvamma, cp-vamma, autismi tai kielellinen erityisvaikeus. Toisaalta syy voi olla esimerkiksi onnettomuus, vamma aivoissa tai jokin etenevä sairaus. (Papunet 2018.) On hyvä muistaa, ettei kommunikaatiovaikeuksien syy ole aina helposti määriteltävissä tai diagnosoitu. Toisaalta myöskään diagnoosin tai sairauden perusteella ei tulisi tehdä oletuksia siitä, miten hyvin ja millä tavalla ihminen pystyy kommunikoimaan.

Kommunikaatiotaitojen puute voi johtaa ongelmiin kuten häiritsevään käytökseen tai muihin oppimista vaikeuttaviin häiriöihin erityisesti koulussa (Kauppila 2005, 15). Myös Cross (2004, 12) kertoo, että taitojen puutteesta voi seurata ahdistusta, turhautumista ja epätoivottua käytöstä. On myös saatu selville, että kommunikaatiovaikeudet vaikuttavat kielteisesti lukutaidon kehittymiseen.

Haasteet kommunikaatiossa voivat vaikeuttaa huomattavasti sosiaalista kanssakäymistä ja heikentää sosiaalisia ongelmanratkaisutaitoja, mikä taas voi pahentaa tunteisiin ja käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. On osoitettu, että kommunikaatiotaitoja on tärkeää alkaa harjoitella ja kehittää varhaisessa vaiheessa. (Cross 2004, 12, 118.) Kauppila muistuttaa, että sosiaalisten taitojen kehittäminen ja opettaminen on tärkeää, oli lapsella niissä haasteita tai ei. Viestimistä ja viestien tulkintaa voi harjoitella hyvin monella tapaa. Kauppila korostaa harjoittelun ja määrätietoisen opetuksen tärkeyttä kommunikaatiotaitoja kehittäessä. (Kauppila 2005, 14.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS 2014) luonnehtii oppimista kokonaisvaltaisena prosessina, jossa hyödynnetään eri aisteja ja käytetään omaa kehoa. Oppimiseen liittyy erottamattomasti myös vuorovaikutus ja kommunikaatio opettajan ja toisten oppilaiden kanssa. (POPS 2014, 17). Osalle oppilaista toisten kanssa toimiminen ei ole mutkatonta tai helppoa. Opetusta on siis tarvittaessa ja mahdollisuuksien mukaan muunneltava sellaiseksi, että voidaan mahdollistaa oppiminen huomioiden lapsen kyvyt ja taso.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (POPS 2014, 15) korostetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja ymmärretyksi sekä arvostetuksi ja välitetyksi. Lapsen, jonka kommunikointi

on puutteellista, on suuri riski jäädä ilman näitä oikeuksia, mikä taas nostaa syrjäytymisriskiä. Oppilas jää koulumaailmassa helposti jalkoihin ilman näiden tärkeiden oikeuksien toteutumista. Opetussuunnitelmassa toistuu maininnat yhdenvertaisuudesta ja samanarvoisuudesta, joiden toteutumiseen voi opettaja vaikuttaa (POPS 2014, 14).

3 MUSIIKIN KEINOT KOMMUNIKAATIOON

Pieni lapsi kuulee puhetta, ääntä ja musiikkia jo sikiöaikana, jolloin hänelle syntyy miellelyhtymiä ulkomaailmasta jo ennen syntymäänsä (Huotilainen 2011, 121). Musiikin ja äänen kuuntelu sekä tuottaminen on siis luonnollista liittämään lapsen kehitykseen aina sikiöajasta vanhuuteen asti. Musiikkia voidaan hyödyntää lapsen kehityksen tukena ja siitä voi olla hyötyä erilaisissa kehitysvaiheissa ja niiden haasteissa. Varhaiskasvatuksessa alkava musiikin opetus on oiva tapa tukea lapsen sosiaalisten taitojen kehittymistä ja harjoitella niitä musiikin avulla. Myös lapsen minäkuvan kehittäminen musiikin avulla on mahdollista.

Musiikin arvostaminen ei vaadi verbaalisia taitoja ja se on kaikkien älyllisten tasojen saavutettavana. Lisäksi Corke (2002, 12) muistuttaa, että ihminen voi kommunikoida musiikin avulla monilla tasoilla ja tavoilla, jotka eivät vaadi ollenkaan sanoja. Näiden asioiden takia musiikista voi olla paljon iloa ja hyötyä ihmisille, jotka eivät pysty tuottamaan puhetta, tai kommunikointi on muuten vaikeaa.

Ruokonen (2016, 10) kiteyttää, että lasten musiikkikasvatus on paljolti vuorovaikutuksen ja tunteiden harjoittelua. Kauppila kertoo, että lapsi oppii sosiaalisia taitoja kokemuksien, mallioppimisen ja aikuisten, esimerkiksi opettajan, antaman palautteen kautta. Kuten muidenkin taitojen oppimisen, myös vuorovaikutustaitojen oppimisen edellytyksenä on mahdollisuus harjoitella taitoja eri tilanteissa. (Kauppila 2005, 132.)

Musiikki on monipuolinen keino kommunikointiin, sillä se on moniaistillista ja usein sosiaalista. Musisoinnin eri muotoja on esimerkiksi itse äänen tuottaminen laulamalla, musisointi soittamalla soitinta, musiikin kuuntelu ja yhteismusisointi. Yhteismusisointi voi tarkoittaa yhdessä soittamista mutta myös yhdessä musiikin kuuntelua.

Kauppila (2005, 22) toteaa, että ihmisen kielen kehityksen perustana on sosiaaliset suhteet. Hän myös korostaa viestintätaitojen tärkeyttä ihmissuhteiden toimimisessa. Ihminen tarvitsee harjoitusta oppiakseen jonkin taidon, niin myös kielen osaaminen vaatii harjoittelua, joihin sosiaaliset tilanteet ovat oivallisia.

Musiikintunneilla lapselle annetaan runsaasti mahdollisuuksia toisten lasten kanssa yhdessä tekemiseen, sekä mallioppimiseen ikätovereiltaan. Musiikissa tekeminen on yleensä luovaa,

jolloin syntyy erilaisia vuorovaikutustilanteita kuin muissa kouluaineissa. Musiikinopetuksen tavoitteisiin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) kuuluu vuorovaikutustaitojen kehittäminen, toisten kuuntelu ja toisten toimintaan reagointi. Musiikin opetuksen tavoitteena vuosiluokilla 1-2 on muun muassa oppilaan minäkuvan kehittäminen musiikin avulla. (POPS 2014, 141.) Musiikin avulla voidaan siis käynnistää ketjureaktio, joka lopulta auttaa lasta kehittämään useita tärkeitä taitoja.

Musiikintuntien lisäksi laulamista ja soittamista voidaan hyödyntää myös muissa oppiaineissa kuten kielten opiskelussa, fysiikassa tai liikunnassa. Musiikki on erinomainen kouluaine oppiainerajoja ylittävän opetuksen toteuttamiseen esimerkiksi erilaisten projektien muodossa.

Miten musiikintunneilla sitten voidaan käytännössä ottaa huomioon oppilaiden erilaiset kommunikaatiotaidot? Ohjeiden ymmärtämisen avuksi Cross (2004) käyttää visuaalisia tai kinesteettisiä apuja. Myös osallistaminen ja puhuminen tekemisen ohella voi saada viestin perille paremmin kuin pelkästään opettajan puhuminen. Cross antaa ohjeeksi tärkeän tiedon toistamisen, joka helpottaa ymmärtämistä. Hän kehottaa herättämään oppilaiden huomion ennen tärkeän informaation esille tuomista, mikä auttaa lapsia, joilla on keskittymisvaikeuksia. Aikuinen on tärkeässä roolissa kannustamassa lapsia kertomaan, jos ei ymmärrä esimerkiksi tehtävänantoa tai muita ohjeita. Opettajalta vaaditaan kärsivällisyyttä kommunikaatiotilanteisiin oppilaiden kanssa, joilla on vaikeuksia viestinnässä, tai jotka käyttävät jotain vaihtoehtoisia viestintämuotoa. (Cross 2004, 124.)

Cross muistuttaa, ettei opettajalla kuitenkaan tarvitse olla taitoja vastata oppilaiden kaikkiin erityistarpeisiin vaan yhteistyö opettajien ja muiden ammattilaisten välillä on tärkeää. Opettajan tulisi tietää omat rajansa ja vastuunsa niin, että osaa tarvittaessa kääntyä muiden ammattilaisten puoleen. (Cross 2004, 125.) Yhteistyö opettajien kesken on tärkeää, silloin kun opettajalla on tunne, ettei hän pärjää oppilaan tai oppilaiden tarpeiden kanssa. Myös moniammatillinen yhteistyö voi antaa eväitä opettamiseen ja oppilaiden erilaisten tarpeiden kohtaamiseen.

3.1 Yhteismusisointi

Yhdessä soittamisessa ja laulamissa tulee hyvin esille musiikin sosiaalinen näkökulma. Lapsille ja nuorille yhdessä soittaminen on yleensä tärkeää ja mieluisaa. Kun toimitaan ryhmässä, paineet epäonnistumisesta vähenee ja kokonaisuus merkitsee enemmän kuin yksittäisen ihmisen suoritus. Oppilaiden välinen yhteistyö kehittää tärkeitä sosiaalisia taitoja kuten toisen huomioon ottamista ja vuorottelua. Varsinkin kouluympäristössä moni oppilas uskaltaa kokeilla uusia asioita rohkeammin ryhmässä kuin yksin. Perusopetuksen opetussuunitelman perusteissa mainitaan toiminnallisuus musiikin opettamisessa oppilaiden yhteistyötaitojen kehittäjänä. Musiikintunneilla on tavoitteena myös luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta. Luokkien 1–2 musiikin opetuksessa tavoitteena on myös oppilaan ohjaus musiikillisen ryhmän jäsenenä toimimiseen (POPS 2014, 141-142) eli yhteismusisoinnin harjoittelu.

Esimerkiksi bändisoittamisessa soittajien välinen kommunikaatio on keskeinen asia, joka vaikuttaa soittotilanteeseen sekä musiikilliseen lopputulokseen. Kommunikointia voi tapahtua monella eri tasolla ja tavalla. Keinoja kommunikoida yhteismusisointitilanteessa on muun muassa verbaalinen kommunikaatio, ilmeiden ja eleiden käyttö sekä musiikillisten vihjeiden ja merkkien hyödyntäminen. Yhdessä soittaminen ja laulaminen lisää osallistujien yhteenkuuluvuudentunnetta ja parantaa ihmisten keskinäistä ymmärrystä (Ruokonen 2016, 13).

Margaret Corke (2002, 21) tuo esille yhdessä toimimisen mahdollisuuksina muun muassa vuorottelun, katselemisen, kuuntelemisen, jakamisen, tarkkailun, huomion saamisen ja yhteisen hauskanpidon. Yhteismusisointi onkin täynnä erilaisia mahdollisuuksia monenlaisen työskentelyyn. Yhteisessä tekemisessä on myös tilaa erilaisille rooleille ja tekemistä voidaan tarvittaessa eriyttää oppilaiden taitotasojen mukaan.

Myös Kauppila (2005) korostaa ryhmätoiminnan palkitsevuutta oppilaille sen vuoksi, että vuorovaikutustilanteissa oppilaat voivat jakaa ja saada muilta oppilailta jotakin. Myös yhdessä opitut ja saavutetut tavoitteet lisäävät toiminnan palkitsevuutta. (Kauppila 2005, 91.) On hyvä muistaa, ettei musiikintunneilla yhdessä toimimisen tarvitse välttämättä olla soittamista tai laulamista vaan se voi olla esimerkiksi leikkimistä, säveltämistä, sovittamista, projekteja tai muuta musiikkiin liittyvää ryhmä- tai paritoimintaa.

Ruokonen (2011, 69) nostaa esille musiikin yhteisöllisyyden ja merkityksen esimerkiksi päiväkodin ja koulun tilaisuuksissa. Yhdessä musisoimisen ei siis tarvitse rajoittua musiikintunneille, vaan musisoinnin ilosta ja hyödyistä voi nauttia myös juhlissa ja tilaisuuksissa. Yhdessä laulaminen luo yhteenkuuluvuudentunnetta ja yhdistää sekä oppilaat, että opettajat.

Ruokonen muistuttaa myös musiikin hyödyntämisestä maahanmuuttajalasten kanssa kommunikoinnissa (Ruokonen 2011, 69). Musiikista voi tulla ensimmäinen yhteinen kieli, jolla voidaan alkaa tutustua toisiin ja luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhdessä musisoiminen voi olla maahanmuuttajalapselle keino saada yhteys toisiin lapsiin ja kokea olevansa yhdenvertainen. Ryhmässä toimiminen ilman puhuttua kieltä voi vähentää erilaisuudentunnetta ja yhdistää ryhmää. Maahanmuuttajalapsi voi musiikin avulla tuoda esille omaa kulttuuriaan ja identiteettiään.

3.2 Tunteiden käsittely

”Musiikki vaikuttaa tunteisiin suuremmin kuin mikään muu taiteenlaji” (Valamies 2005). Monelle ihmiselle musiikki herättää tunteita ja muistoja. Musiikki onkin erinomainen keino käsitellä tunteita, sellaisiakin, joista voi olla vaikea puhua ääneen. Erityisesti itse soittamalla tai laulamalla voidaan tuoda esille omia ajatuksia ja tuntemuksia. Musiikki, äänet ja melodiat voidaan liittää erilaisiin tunteisiin, joten niitä voidaan käyttää keinona tunteiden käsittelyssä.

Kauppila (2005, 138) kertoo leikin olevan lapselle tilaisuus harjoitella ja kehittää sosiaalisia taitojaan. Musiikki on luonnollista liittää leikkimiseen esimerkiksi taustamusiikkina tai hyödyntää sitä liikunnan rytmittäjänä. Musiikin avulla voidaan luoda leikkeihin erilaisia tunnetiloja. Lapsille tuttuihin lauluihin liitetään usein musiikkia, jolloin ilmaisusta tulee kokonaisvaltaista. Joskus laulamisen tukena voidaan käyttää tukiviittomia.

Jo hyvin pienen lapsen ilmeistä ja eleistä voi nähdä, pitääkö hän kuulemastaan musiikista (Valamies 2005). Valamies kertoo artikkelissaan, kuinka musiikin herättämät tunteet ovat kulttuurisidonnaisia. Esimerkiksi länsimaissa duuri-sointu mielletään iloisen kuuloiseksi ja molli-sointu taas surullisemman kuuloiseksi. Valamies luettelee iloisuutta kuvaaviksi tekijöiksi

muun muassa nopean tempon ja nousevat sävelkulut. Surullisuutta hän taas kuvaa hitaalla tempolla ja hiljaisella äänenvoimakkuudella. (Valamies 2005.)

Teppo Särkämö ja Mari Tervaniemi (2010) avaavat musiikin ja puheen suhdetta tunteisiin. He kertovat, että tunteita voidaan välittää muun muassa musiikin ja puheen avulla, joiden välillä on akustisia yhteyksiä. Tiettyihin perustunteisiin kuten vihaan, pelkoon ja iloisuuteen liitetään sekä puheessa, että musiikissa samankaltaisia akustisia elementtejä, joita voivat olla esimerkiksi äänenkorkeus, tempo sekä äänenvoimakkuus. (Särkämö ja Tervaniemi 2010, 47-48.) Ihmisen äänestä voi siis kuulla hänen kokeman tunteen jopa ilman sanojen ymmärtämistä. Samoin musiikki voi esimerkiksi elokuvan aikana antaa vihjettä henkilöiden tunteista tai tilanteen tunnelatauksesta.

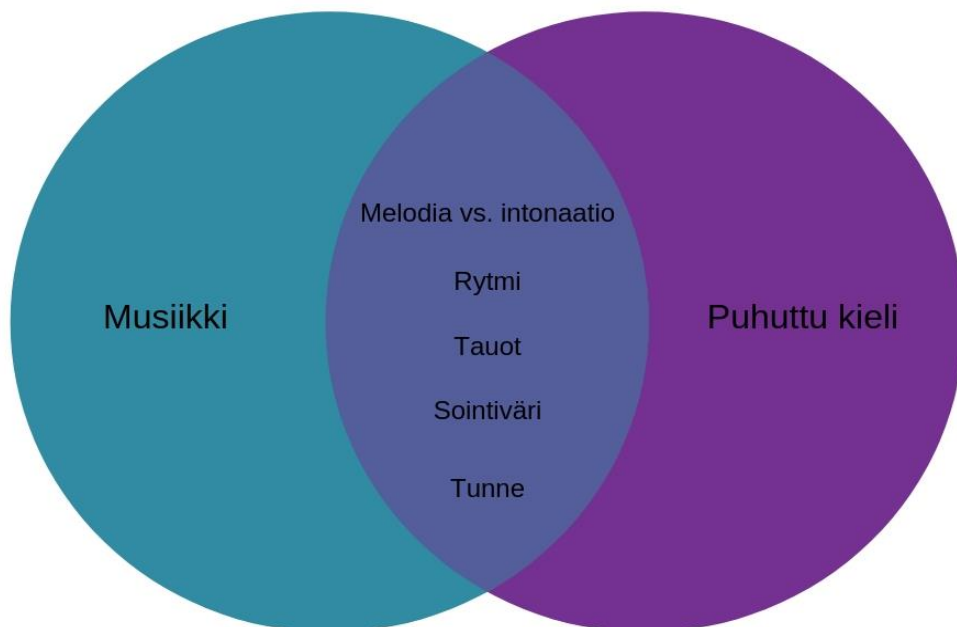
Musiikkia voi hyödyntää sellaisten tunteiden hallintaan ja ilmaisuun, joita ihmisen voi olla vaikeaa tai mahdotonta kuvailla sanojen tai eleiden avulla. Pelkästään musiikin kuunteleminen voi olla äärimmäisen vapauttavaa ja purkaa tunnelukkoja. Ihmisillä on erilaisia mieltymyksiä musiikkiin liittyen, eikä voida yleistää, että tietty musiikki tuottaa kaikille samanlaista oloa. Musiikin kokeminen on henkilökohtaista ja kaikilla on omat mieltymykset ja suhtautuminen eri musiikkityyleihin.

4 MUSIIKIN MERKITYS KIELEN KEHITTÄMISESSÄ

Lapsi kuulee ääniä ja musiikkia jo ennen syntymäänsä. Tiede-lehden artikkelissa ”Musiikki soittaa tunteita” kerrotaan musiikin olevan merkityksellistä lapsen elämässä jo ennen puhetta. Musiikilla on paikkansa jokaisessa maailman kulttuurissa, mikä tekee musiikista hyvin globaalin ilmiön. (Valamies, 2005). Musiikilla on erityinen asema kulttuureissa, sillä se yhdistää ihmisiä olemalla kaikkien yhteinen kieli.

4.1 Musiikki, rytmi, puhe ja kieli

Särkämö ja Tervaniemi (2010) vertaavat musiikin merkitystä ihmisille ja eläimille. Ihminen on miljoonien vuosien aikana kehittynyt käyttämään kieltä ja musiikkia eläimistä poikkeavalla tasolla. Puheella ja musiikilla todetaan olleen varhainen yhteys ja merkitys kommunikaatiossa. Sekä puheessa, että musiikissa äänenkorkeus vaihtelee ja on merkityksellinen tunnelman ja sanoman ilmaisussa. Puheessa ja musiikissa on kuitenkin paljon eroja ja eri asiat ovat oleellisia niiden ymmärtämisessä. Molemmissa sointiväri ja äänenkorkeus ovat tärkeitä, mutta niiden tehtävät ovat erilaiset. (Särkämö ja Tervaniemi 2010, 43-44).

Kuva 1. Musiikin ja puhutun kielen yhtäläisyyksiä

”Musiikki virittää koululaisen” –artikkelissa kerrotaan puheen auttavan lasta esimerkiksi tavuttamisessa, puheen rytmin hahmottamisessa ja pitkien ja lyhyiden äänteiden erottamisessa. Artikkelissa tuodaan esille, että ennen kouluikää aloitettu soittoharrastus voi auttaa lasta äidinkielen oppimisessa. Vieraiden kielten lausumista taas voidaan harjoitella laulamalla. (Junttila 2014).

Laulaminen on hyvä tapa kehittää lapsen kielellistä osaamista, sillä se auttaa tekemään kielellisiä havaintoja ja rikastuttaa kielen kehittymistä, toteaa Ruokonen (2016). Kielen ja musiikin yhteys on vahva muun muassa niiden rakenteiden osalta. Musiikillisten rytmien harjoittelu auttaa pientä lasta hahmottamaan myös puhutun kielen äänteitä, sanoja ja tavuja. Näistä taidoista on hyötyä, kun lapsi opettelee lukemaan. Myös esimerkiksi yhdyssanojen muodostamista voi harjoitella musiikin ja rytmien avulla. Ruokonen painottaa, että musiikillisten rytmiharjoitusten ja sanarytmien harjoittelu on erityisen tärkeää lapsilla, joilla on kielellisen hahmottamisen haasteita. Sujuva lukutaito edellyttää oikeanlaista tekstin rytmittämistä, jota voi harjoitella muun muassa fraaseilla ja laulujen säkeillä. (Ruokonen 2016, 52-53).

Musisoinnilla on positiivisia vaikutuksia äänelliseen hahmotuskykyyn sekä muistiin. (Ruokonen 2016, 54). Musiikin avulla ihminen voi opetella muistamaan erilaisia asioita kuten tarinoita laulamalla tai numerosarjoja liittämällä ne johonkin melodiaan. Musiikin avulla voi myös muistaa elävästi menneitä tapahtumia, joihin kyseinen musiikki jollain tavalla liittyy.

Ruokonen kuvailee jokaisen ihmisen puhe- ja lauluääntä ainutlaatuiseksi ja osaksi ihmisen minuutta, kun taas toisaalta musiikki on ihmisten yhteinen kieli. (2016, 11, 53). Musiikin avulla voidaan ymmärtää toista ihmistä ja kulttuuria, ja on kanava esimerkiksi itseilmaisulle. Ajattelen että musiikin avulla ei voida vain ilmaista itseään ja kertoa omista tunteista vaan lisäksi kuunnella ja oppia toisesta ihmisestä. Ruokosen mukaan musiikin avulla itsensä peilaaminen kehittää lapsen ymmärrystä itsestä ja toisista. Hän kertoo kirjassaan lasten kyvystä luoda uutta hyödyntäen ideoitaan, fantasioitaan ja omaa kieltään. Lapsille ei siis ole vielä kehittynyt samanlaisia rajoitteita ja stereotyyppioita kuin aikuisille on. Ruokonen kehottaa kannustamaan lasta keksimään itse melodioita ja omia laulujaan ja näin kehittämään lapsen musiikillista ja kielellistä luovuutta. (Ruokonen 2016, 13.)

Erityisesti kuuloaistin kehittäminen on olennainen osa musiikkia ja sen oppimista. Kuuloaisti taas vaikuttaa moneen muuhun taitoon, kuten toisten ihmisten puheen ja äänten

hahmottamiseen, sekä omaan puheeseen keskittymiseen. (Ruokonen 2016, 181). Opettajan onkin tärkeää suojella oppilaiden kuuloa musiikintunneilla, joissa melutaso voi nousta vaarallisen korkealle. Kuulon heikkeneminen ja tinnitus ovat vakavia seurauksia kuulon vaurioitumisesta.

4.2 Laulaminen lapsen kielen kehityksen tukena

Ruokonen (2011) painottaa erityisesti laulamisen merkitystä lapsen kielen kehittämisessä. Kyky laulaa kehittyy lähes samaan aikaan, kun lapsi oppii sanomaan ensimmäisiä sanojaan. Ruokonen vertaa äidin lapselleen puhumaa kieltä musiikkiin ja korostaa musiikin osuutta kokonaisvaltaisissa kokemuksissa lapsen elämän alkuvaiheissa. Vanhemman laulamissa olennaista pienelle lapselle ei ole sanat vaan musiikilliset tekijät kuten äänenkorkeus, tunne ja rytmi. (Ruokonen 2011, 62–63.)

Ruokonen (2011) kertoo, että lapsi alkaa tuottaa omaa ääntä ja jokellella noin 3-4 kuukauden ikäisenä ja on erittäin tärkeää, että lapsen kanssa aletaan kommunikoida ja vastata ääntelyyn. Lapsen ja vanhemman kommunikointi perustuu molemminpuoliseen liikkeisiin ja ääniin reagoimiseen. Lapsi ei erota puhetta ja laulua toisistaan. Erilaisten leikkien avulla lapselle luodaan musiikillinen ympäristö. Leikkiminen voi olla osana lapsen hoitohetkiä ja muita arkisia tuokioita. Hyvin monenlaisiin leikkeihin on mahdollista yhdistää musiikkia, laulua ja liikkeitä. (Ruokonen 2011, 64-65.)

Aikuisen laulaminen on malli ja pohja lapsen laulamislle. Kasvaessaan hieman isommaksi, lapsi oppii toistamaan tuttuja lauluja ja laulun osia. (Ruokonen 2011, 66.) Ruokonen kertoo, että laulaminen on 3–4-vuotiaalle lapselle erinomaista puhekasvatusta ja rikastaa lapsen kielenkäyttöä. Musiikin ja kielen tuottamisen edellytyksenä on kyky vastaanottaa niitä, sillä molemmat ovat vuorovaikutuksellisia toimintoja. Hän toteaa, että lapsi erottaa ensimmäisenä aikuisen puheesta intonaation, jota hän vertaa melodian merkitykseen musiikissa. (Ruokonen 2011, 66-68.)

Tutkimusten mukaan lapsen kyky hahmottaa ja tuottaa erilaisia sanarytmejä edesauttaa lapsen myöhempää lukemaan oppimista. Ruokonen lisää, että myös tukea tarvitsevien lasten lukemaan

ja kirjoittamaan opettelemisessa hyödynnetään musiikkia, sillä on todettu, että musiikilliset leikit voivat auttaa esimerkiksi lukemisen sujuvuudessa. (Ruokonen 2011, 68-69.)

4.3 Musiikkiliikunta

Itseilmaisuun liittyy vahvasti kokemus omasta kehosta ja sen käytöstä, toteaa Ruokonen (2016, 11). Kaikki musisointi alkaa kehosta ja siksi on luonnollista toisaalta käyttää omaa kehoa tutustuessa musiikkiin ja toisaalta hyödyntää musiikkia tutustuessa omaan kehoon. Musiikkiliikunnan avulla voidaan esimerkiksi harjoitella kehorytmejä, jotka auttavat lasta hahmottamaan omaa kehonkuvaa ja samalla kehittävät musiikillisia taitoja. Oman kehon tunteuksesta on hyötyä harjoiteltaessa kommunikointi- ja viestintätaitoja. Kun hallitsee omaa kehoaan, voi paremmin ymmärtää myös toisten ihmisten kehonkäyttöä, josta seuraa motivaatiota uuden oppimiseen (Juntunen 2011, 249).

Avaan Juntusen artikkelin avulla musiikkikasvatuksessa yleisesti tunnettua Dalcroze-rytmiikkaa. Se perustuu Emile Jaques-Dalcrozen (1865-1950) malliin musiikin opetuksesta, joka keskittyy kehollisuuteen ja korostaa kehollisuuden tärkeyttä. Hänen tarkoituksenaan oli tehdä tutuksi musiikin opetusta, jossa keskiössä olivat aistihavainnot ja niiden hyödyntäminen. (Juntunen 2011, 245.) Dalcrozen menetelmiä tunnetaan ja käytetään nykypäivänä yleisesti.

Juntunen (2011, 246, 252) toteaa että musiikkiliikuntaa voidaan toteuttaa monella eri tavalla, riippuen oppilaiden iästä, kehitystasosta ja ryhädynamiikasta. Dalcroze-rytmiikassa tavallisin tapa on liikkua musiikin tahtiin, musiikkia aktiivisesti kuunnellen. Liikkuminen voi olla ohjattua tai täysin vapaata. Musiikin kuuntelu ja sen mukaan liikkuminen kehittää kuuntelukykyä, mikä lisää vuorovaikutusta kehon ja musiikin eli äänten välillä.

Juntunen (2011) kertoo, että Dalcroze-rytmiikassa tehtävät liittyvät useimmiten vuorovaikutukseen, ja tavoitteena on kohentaa lapsen itsetuntemusta. Lapsi oppii reagoimaan omaan kehoonsa ja sen tunteisiin, jolloin kokemus omasta itsestä vahvistuu ja vuorovaikutus muiden kanssa helpottuu. Vaikka musiikkiliikuntaa tehdään usein ryhmässä, ei ole kuitenkaan tarkoitus, että oppilaat liikkuisivat samalla tavalla, tai että olisi vain yksi oikea tapa liikkua.

Dalcroze-rytmiikassa painotetaan jokaisen oppilaan ainutlaatuisuutta (Juntunen 2011, 253-254).

Opettajan on hyvä ottaa huomioon, että oppilaat kokevat musiikkiliikunnan omalla tavallaan. Esimerkiksi oppilaalle, jolla on vaikeuksia kommunikoinnissa muiden kanssa, voi olla korkea kynnyks osallistua musiikkiliikuntaan, tai se voi tuntua epämiellyttävältä. Siksi musiikkiliikunta olisi hyvä aloittaa helpoista harjoitteista ja leikeistä ja vähitellen kehittää niitä ryhmän tason mukaan haastavammiksi. Juntunen toteaa, että liikkuminen luokassa saattaa aiheuttaa työrauhaongelmia ja se vaatii usein perusteellista suunnittelua. Toisaalta hän muistuttaa, että musiikkiliikuntatuokio voi olla lapselle tärkeä hetki itseilmaisulle ja omien kehollisten kokemusten kautta oppimiselle. (Juntunen 2011, 254.)

Musiikkiliikunnan sisällyttäminen osaksi musiikintunteja on hyödyllistä monella tapaa. Toiminnallisten leikkien ja harjoitusten avulla tunteihin saadaan vaihtelua, mikä auttaa oppilaita jaksamaan ja pysymään virkeänä. Toisaalta taas liikuntahetki voi auttaa purkamaan ylimääräistä energiaa ja levottomuutta. Musiikkiliikunta mahdollistaa samaan aikaan sekä musiikista että liikunnasta ja niiden hyödyistä nauttimisen. Toiminta on usein toteutettu ryhmässä vuorovaikutuksessa muiden kanssa, mikä taas on oiva mahdollisuus harjoitella kommunikointia ja sosiaalisia taitoja. Dalcroze-rytmiikan lisäksi on paljon muita lähestymistapoja musiikkiliikuntaan ja sen toteuttamiseen.

5 POHDINTA

Ajattelen musiikin olevan kieltä, jolla voin tuoda esille erilaisia tunteita, maisemia ja olotiloja. Musiikin avulla voin olla yhteydessä muihin ihmisiin ja luoda heidän kanssaan yhdessä musisoimalla jotain mitä ei voi sanojen avulla selittää.

Musiikin käyttömahdollisuudet ovat melkein rajattomat, mutta erityisesti musiikin mahdollisuus kommunikaation välineenä on laaja. Musiikkia voi hyödyntää erilaisin keinoin, kuten yhteismusisoimalla, musiikkiterapian tai esimerkiksi musiikkiliikunnan avulla. Perehtyessäni lähteisiini vakuutuin siitä, että juuri musiikin avulla voidaan saada aikaan kehitystä lasten kommunikaatioaidoissa ja minäkuvan rakentamisessa. Sain paljon uutta tietoa musiikin eri hyödyntämistavoista ja lähteet laajensivat tietämystäni esimerkiksi jo tehdyistä tutkimuksista ja niiden tuloksista.

Kandidaatintutkielman kirjoittaminen sai minut ajattelemaan, että musiikin hyödyntämistä eri oppiaineissa tulisi lisätä. Musiikki voi olla hyvä apu monen eri aineen oppimisessa ja tehdä opiskelusta vaihtelevaa ja kokonaisvaltaista. Musiikkia voidaan hyödyntää kuunnellen, kehorytmein, itse soittaen ja laulaen tai vaikka musiikin avulla historiaan tutustumalla. Musiikki välittää viestejä ihmiseltä ja aikakaudelta toiselle. Erilaisiin projekteihin voi liittää musiikkia tai kehottaa oppilaita säveltämään musiikkia itse ajatuksena välittää sen avulla jokin viesti kuulijoille.

Erytispedagogiikan opiskelu helpotti aiheeseen syventymistä ja piti kiinnostuksen aiheeseen yllä. Mielestäni olisi hyvä, että kaikki opettajaksi opiskelevat saisivat tietoa oppilaiden yleisimmistä tuen tarpeista. Kommunikaatiovaikeudet ovat yleisiä ja niihin voi olla vaikea suhtautua, jos aihe on entuudestaan vieras. Koen kuitenkin, että aiheeseen perehtyminen on erittäin tärkeää, sillä tiedosta on paljon hyötyä aivan kaikenlaisten oppilaiden kanssa työskennellessä, huolimatta siitä, että onko heillä vaikeuksia kommunikoinnissa. Jokainen oppilas on kuitenkin yksilö ja toimii omanlaisellaan tavalla.

Haasteita minulle tuotti tutkielmani aiheen rajaaminen. Epäilin useaan kertaan, että keskitynkö varmasti mielekkäisiin ja hyödyllisiin asioihin. Päädyin kuitenkin perehtymään juuri näihin aiheisiin ja sain kokonaisuudesta mielestäni kiinnostavan ja tarpeeksi ehjän. Tulevaisuudessa aion perehtyä vielä enemmän musiikkiterapiaan ja sen näkökulmiin musiikin hyödyntämisestä kommunikoinnissa.

Koen, että musiikinopettajalla on hyvä olla tietoa siitä, millaisia vaikutuksia musiikilla on oppilaisiin ja miten musiikin avulla voidaan kehittää oppilaiden taitoja, olivat ne puutteellisia tai eivät. Koen myös erittäin tärkeänä oppilaiden kohtaamisen sellaisena kuin he ovat - yksilöinä- ei vain osana oppilasjoukkoa. Jokaisella oppilaalla on vahvuudet ja heikkoudet, joiden huomioiminen tekee oppimisesta helpompaa ja mielekkäämpää. Opetus on toisaalta toteutettava niin, että siitä hyötyy koko ryhmä, eikä yksi oppilas kohtuuttomasti hidasta etenemistä tai tunnin kulkua. Ajattelen, että taitava opettaja osaa räätälöidä opetuksensa ryhmän tarpeita vastaavaksi ja huomioida erilaiset oppijat.

Musiikinopettajalla on oiva mahdollisuus hyödyntää musiikintunteja sosiaalisten taitojen ja kommunikoinnin opettamisessa oppilaille. Tunnit ovat muihin oppiaineisiin verrattuna helpommin muokattavissa ja toimintavaihtoehtoja on melkein rajattomasti. Koen, että koulun musiikintunnit voivat olla erittäin hedelmällisiä ja loistavia paikkoja oppia musiikillisten taitojen lisäksi vuorovaikutustaitoja sekä muita sosiaalisia taitoja. Myös näiden taitojen harjoittelumahdollisuuksia on helppo luoda ja mahdollistaa musiikintunneilla. Opettajan käsissä on luovuuden ja vapauden määrä tunneilla.

Kiinnostuin lähteitä lukiessani musiikin asemasta kulttuurissamme ja musiikin hyödyntämisessä kommunikoinnissa isommassa mittakaavassa, kuten esimerkiksi mainonnassa. Haluaisin tutustua syvemmin musiikin vaikutuksiin ja käyttötarkoituksiin yhteiskuntatasolla. Musiikin herättämät assosiaatiot ja tunnetilat ovat aihe, jota voisin tutkia tulevaisuudessa, liittäen sen samalla kouluympäristöön.

Vuosiluokkien 3-6 musiikin opetuksen sisällöissä (S3) kehoitetaan etsimään yhteyksiä oppiaineiden välille sekä näkemään musiikki osana yhteisöjä ja laajempaa kokonaisuutta. (POPS 2014, 264.) Minua kiinnostaisi perehtyä enemmän musiikin ja muiden oppiaineiden yhdistämiseen ja yhteisopettajuuteen. Uskon, että musiikin hyödyntäminen muissa oppiaineissa lisääntyy tulevaisuudessa ja siksi aihetta olisi kiinnostavaa tutkia.

Kommunikaatiovaikeudet luovat usein lapsen elämään lisähaastetta sekä mahdollisesti turhautumista ja riittämättömyyden tunnetta. Musiikki taas koetaan yleisesti mukavaksi ja innostavaksi asiaksi. Siksi ajattelenkin, että musiikin käyttäminen kommunikaatiohaasteiden tukemisessa tuo muiden hyötyjen lisäksi myös onnistumisen tunteita ja hyvää mieltä opiskeluun, joka voi muuten olla haastavaa ja vaatia erityistä ponnistelua kommunikaatiovaikeuksien takia.

LÄHTEET

- Corke Margaret (2002). *Approaches to Communication Through Music*. London: David Fulton Publishers.
- Cross Melanie (2004). *Children with Emotional and Behavioural Difficulties and Communication Problems: There Is Always a Reason*. London. Jessica Kingsley Publishers.
- Junttila Johanna (2014). Musiikki virittää koululaisen. *Tiede* 34 (7).
https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/uusimmat/musiikki_virittaa_koululaisen (luettu 18.12.2018)
- Juntunen Marja-Leena (2009). Musiikki, liike ja kehollinen kokemus. Teoksessa Louhivuori Jukka, Paananen Pirkko ja Väkevä Lauri (toim.) *Musiikkikasvatus. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Helsinki: FiSME ry. 245-257.
- Kauppila Reijo A. (2005). *Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Papunet (2018). Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot. (Viimeksi päivitetty 12.9.2018.) <https://papunet.net/tietoa/puhevammaisuuden-syyt-ja-ilmenemismuodot> (Luettu 6.1.2019.)
- Perusopetuksen opetussuunitelman perusteet (POPS). (2014)
https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunitelman_perusteet_2014.pdf (Luettu 2.1.2019)
- Rayudu, C. S. (2010). *Communication*. Mumbai: Himalaya Pub. House.
- Ruokonen Inkeri (2016). *Esi- ja alkuopetuksen musiikin didaktiikka*. Helsinki: Finn Lectura.
- Ruokonen Inkeri (2011). Musiikin monet kielet. Nurmilaakso, M. & Välimäki, A.
 (Toim.) Teoksessa *Lapsi ja kieli: Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 62-69.
- Särkämö Teppo, Tervaniemi Mari (2010). Musiikin ja puheen suhde. Teoksessa Aaltonen Olli, Laine Matti ja Korpilahti Pirjo (toim.) *Kieli ja aivot. Kommunikaation perusteet, häiriöt ja kuntoutus*. Turku.
- Valamies Heljä (2005). Musiikki soittaa tunteita. *Tiede*.
https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/musiikki_soittaa_tunteita (luettu 18.12.2018)